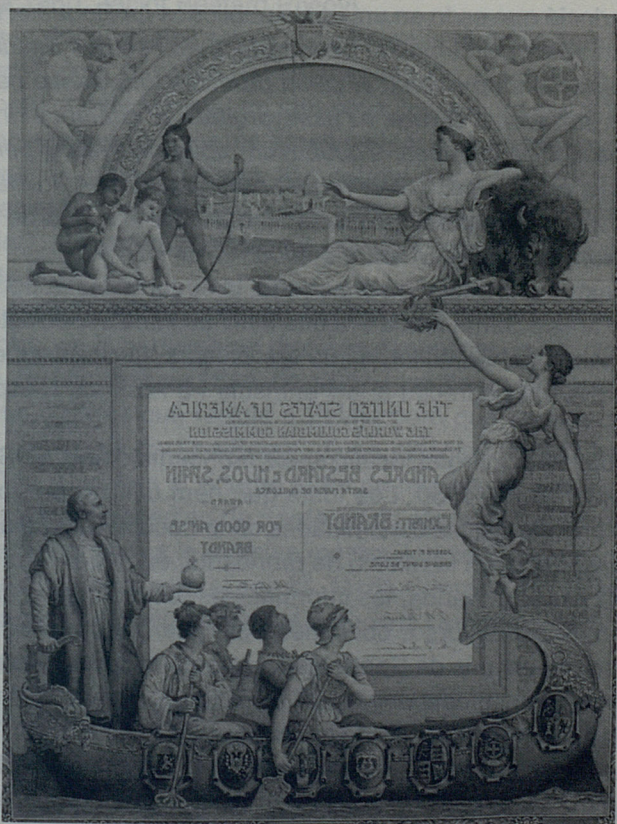

ELS FABRICANTS D'ANÍS DE SANTA MARIA (1850-1930)

APOL·LÒNIA NADAL MUT

Diploma atorgat a Andreu Bestard Capó a l'Exposició Universal de Xicago del 1893 (reproduït per cortesia d'Andreu Bestard Ferrari).

L'especialització de Santa Maria en la fabricació d'anís de qualitat durant la segona meitat del segle XIX i primeres dècades del segle XX és un fet que trobam expressat i podem comprovar a través de diverses fonts. Així, per exemple, ho deia l'Arxiduc a la seva obra publicada per primera vegada en alemany l'any 1884: *L'aguardent mallorquí, concretament l'aguardiente anisado*¹ és molt apreciat a Espanya i a Amèrica

*i se n'exporta allà en grans quantitats. El millor aniset és el de Felanitx i de Santa Maria, especialment una classe, que hom anomena aniset doble.*²

En un altre apartat, el mateix Arxiduc seguia dient: *Santa Maria [...] posseeix importants destil·leries, en les quals s'elabora el famós aniset.*³

L'extensió del conreu de la vinya a Santa Maria, segons l'Arxiduc, en aquesta època, era de 642,48 hectàrees, representant segons la mateixa font, el 19,20% de la totalitat dels sòls productius del terme.⁴

Vint anys més tard la situació, pel que fa al conreu de la vinya, encara que es mantien algunes cases de fabricació de licors, devia haver canviat molt, almanco així es desprèn de la descripció que es fa en un article publicat a *La Roqueta*, l'any 1902. Deia així: *El poble [Santa Maria] es eminentment agrícola, així es que desde que la filoxera ha invadit les vinyes s'ha emprobehit; el camp produeix tota classe de cereals, y d'els arbres s'amatlè, es garrover, s'olivera, es pinà y fruitals. El comerç y l'industria es escàs; abans de la pèrdua de les colonies, s'ocupaven molts de braços per l'exportació de productes industrials; conserves, licors, robes, etc., y actualment està reduït a varies destil·leries de anissats, de marcas molt acreditadas.* Citant a peu de pàgina les marques de: *Rafael Jaume i Andrés Bestard é hijos.*⁵

Aquests dos textos ens delimiten el període, la segona meitat del segle XIX, en el qual la fabricació d'anís a Santa Maria era una activitat i una especialitat important que es coneixia molt més enllà de Mallorca i de les Balears, ja que com ens diu l'Arxiduc l'anís de Mallorca era molt apreciat a la Península i a Amèrica i, especialment el de Felanitx i de Santa Maria.

En aquest treball hem intentat localitzar els fabricants d'anís de Santa Maria a l'època compresa entre 1850 i 1930. Les fonts que hem utilitzat per localitzar aquests fabricants són, per una banda, les denominades contribucions industrials, que amb finalitats fiscals, ens proporcionen la relació de fabricants, en aquest cas de licors, que hi havia any per any, i per altra banda, les informacions, especialment catàlegs, que ens permeten conèixer els expositors i, òbviament, els guardons que hi obtingueren, els que participaren, en aquest cas de Santa Maria, a les principals mostres de productes que se celebraren durant aquests anys, tant a Mallorca, com a l'Estat espanyol, com en el pla internacional, com és el cas de les exposicions universals.

La manera de veure l'evolució d'aquest sector la donarem per dècades, tot indicant la relació que ens donen les fonts municipals, i, a continuació, la seva participació, si és que hi va ser, a les mostres esmentades. Segurament, a part dels fabricants de licors que donam a continuació n'hi devia haver d'altres que no ens figuren a les fonts que hem utilitzat, amb més motiu si pensam que les begudes alcohòliques, especialment els destil·lats, es veien sotmeses a uns impostos elevats la qual cosa feia que en molts de casos la seva fabricació es fes soterradament.

Els fabricants de licors a Santa Maria a la dècada de 1850-1860

A la dècada de 1850-1860 com a fabricants de licors ens hi consten les persones següents:⁶

Antoni Maria Canyelles que també tenia taverna; Salvador Colombàs, i, durant un període curt de temps també Miquel Colombàs; Jaume Salom; Albert Cuadras; i, a partir de 1858 fins a 1860, Jacint Bestard Pocoví.

D'aquest grup de fabricants tenim poca informació addicional, només del darrer, de Jacint Bestard Pocoví, nascut a Palma, farmacèutic, que adquirí a Santa Maria una part de l'antic convent dels Mínims, on fabricava licors, com era el denominat marrasquí, elaborat amb aiguardent i cireres agres imitant el licor conegut amb aquest nom, tradicional de Dalmàcia i que al segle XIX gaudia d'una certa popularitat.⁷ A més de fer de licorista Jacint Bestard es dedicava a fer operacions relacionades amb la venda de terres a terminis que ens suggereixen la possible operació de compra de terra i divisió i establiments posteriors.⁸

En aquesta dècada, a l'any 1857, es va celebrar a Madrid l'*Exposición Nacional de productos agrícolas*, on hi participaren diversos expositors de les Illes. De Santa Maria hi participà un vi, de l'anyada de 1849, de 17,5º, i també un vinagre, ambdós eren presentats per Jaume d'Olesa que residia a Palma però que tenia terres a Santa Maria, concretament la possessió de Son Seguí, d'una extensió de 343 hectàrees, amb una extensa vinya.⁹ Tant el vi com el vinagre foren premiats amb una medalla de bronze.¹⁰

Segurament també procedien de Santa Maria els aiguardents de garrova, d'arboç i de garballó que presentava a la mateixa mostra Jaume Conrado, primer marquès de la Font Santa, que juntament amb el seu fill, Marià Conrado, trobarem participant a les exposicions de la segona meitat de segle amb vins i vinagres de Santa Maria.

La dècada de 1860-1870

Seguint la mateixa font, la del registre municipal, tenim com a fabricants al municipi únicament Antoni Maria Canyelles i Salvador Colombàs; i com a titulars de tavernes que venien licors volem citar dues persones que seran de les tres més importants del sector al llarg dels anys següents: Miquel Jaume Vich que tenia la taverna al carrer d'Inca, 27, i Pere Antoni Ordines Bauçà que la tenia al carrer Llarg, 81.

Durant aquesta dècada tenim constància d'alguns productes derivats de la vinya, produïts a Santa Maria, concretament vi i vinagre, a través de la mostra de productes realitzada a Mallorca, l'Exposició Agrícola, Industrial i de Belles Arts de les Balears celebrada a Palma l'any 1860, arran de la visita de la reina Isabel II a l'illa al mes de setembre. Jaume d'Olesa hi presentà vins dolços i secs de les anyades de 1848 i 1849 i també vinagre. Rafel Mates, per la seva banda, hi participà amb vinagres de magrana de 1854.

La dècada 1870-1880

Durant aquests anys seguim trobant Antoni M. Canyelles Canyelles amb la mateixa activitat al carrer de Muro, 9; i quatre fabricants més d'anís, cada un d'ells amb un alambí declarat d'una capacitat de 100 litres, que eren: Francesc Lull al carrer de Sant Antoni; Pere Antoni Ordinas Bauçà, al carrer Llarg, 81; Andreu Bestard Capó, al carrer d'Inca 15; i, finalment, Miquel Jaume Vich, veïnat de l'anterior, al carrer d'Inca, 16. La majoria d'ells, a més a més de fabricar licors, declaraven regentar una taverna.

És en aquests anys quan trobam per primera vegada l'anís de Santa Maria en una exposició internacional de gran relleu, com fou la que se celebrà en una ciutat dels Estats Units d'Amèrica, ens referim a l'Exposició Internacional de Filadèlfia celebrada l'any 1876, amb motiu de la commemoració del primer centenari de la independència dels Estats Units. En aquesta, de les Illes, hi participaren 24 expositors, amb 60 objectes, un d'ells era l'anís de Santa Maria que presentava Miquel Jaume Vich, concretament un aiguardent anisat doble que obtingué un guardó, un d'entre els vuit que foren obtinguts pels expositors de les Illes. El comentari del jurat per aquest aiguardent anisat presentat Miquel Jaume era: *El seu anisat doble és excel·lent, tant per la seva aroma como per la seva puresa.*¹¹

Un any més tard, l'any 1877, se celebrava l'Exposició Vinícola de Madrid que precisament era una mostra dels productes de la vinya: vins, alcohols, licors, sidres, cer-veses i vinagre. De Santa Maria hi va haver representació amb diferents productes: vins, vinagres i licors diversos.

A la categoria de vins s'hi presentaren dos expositors: Josep Julià Villalonga que hi duia vi blanc dolç, de l'any 1874, al preu de 150 pessetes l'hectolitre, amb una producció anual de 10 hectolitres; i, per altra banda, la vídua d'Oliver, que presentava vi natural generós sec, també a 150 pessetes l'hectolitre, del que en produïa anualment 10 hectolitres.

A la categoria d'alcohols secs, endolcits i perfumats, de Santa Maria, Miquel Jaume Vich presentava aiguardent doble anís, que obtingué una Menció honorífica, marcava el preu de 132 pessetes l'hectolitre, i indicava produir-ne 300 hectolitres l'any; presentava també aniset superior, a 160 pessetes l'hectolitre, d'una producció de 100 hectolitres l'any. I, en tercer lloc, presentava mistela, al preu de 64 pessetes l'hectolitre, que també obtingué menció honorífica.

Finalment a l'apartat de vinagres, també n'hi va haver dos procedents de Santa Maria: la vídua d'Oliver, que a part de vins, presentava vinagre que obtingué una Menció honorífica i el Marquès de la Font Santa hi presentava vinagre natural de Santa Maria, a 20 pessetes l'hectolitre del qual indicava produir-ne anualment, 50 hectolitres.¹²

L'any següent, tenia lloc l'Exposició Universal de París, 1878, de bell nou a la classe de begudes fermentades hi va haver vins i aiguardents de Santa Maria:

De vins, el Marquès de la Font Santa hi presentà vi negre de 1873; Josep Julià Villalonga, vi giró anyenc que obtingué una menció honorífica.

D'aiguardents d'anís doble de Santa Maria enviats a París hi va haver els dels dos fabricants Miquel Jaume Vich i Pere Antoni Ordinas Bauçà.

La dècada 1880-1890

És en aquest període quan els tres principals fabricants d'anís (Bestard, Jaume i Ordines) donen més mostres d'haver-se especialitzat, donant qualitat i prestigi a les destil·leries de Santa Maria, mitjançant la seva presència a les mostres d'àmbit local i internacional que se celebren al llarg d'aquest decenni i també augmentant la producció. Així, l'empresa fundada per Andreu Bestard Capó, amb el nom comercial *Andrés Bestard e Hijos*, passà de tenir un alambí d'una capacitat de 100 litres a tenir-ne dos, un de 300 i un de 100, i Miquel Jaume duplicà, també a finals d'aquest decenni (1889), la seva capacitat de fabricar destil·lats, afegint un alambí a la seva petita fàbrica de vins cremats.

Les exposicions que se celebraren durant aquesta dècada, de les que hem analitzat, compten, una vegada més, amb la presència i amb el reconeixement de l'aniset de Santa Maria.

A l'Exposició d'Agricultura, Indústria i Belles Arts de Palma de 1881 celebrada a Ciutat, al més de setembre, amb motiu de les Fires i festes: Andreu Bestard Capó de Santa Maria hi obtingué una medalla de bronze, encara que no pròpiament per l'anís, sinó per una activitat empresarial relacionada, com era l'elaboració dels envasos destinats a transportar l'anís de Santa Maria de cara a l'exportació, els característics barrallets folrats de vímet. Activitat dirigida per la filla d'Andreu Bestard, Francesca Bestard Canyelles.¹³ A la mateixa mostra l'anís de Miquel Jaume Vich hi obtingué recompensa.

L'any següent, el 1882, se celebrava l'Exposició Internacional de Bordeus, sabem que Miquel Jaume de Santa Maria hi participà, i segons feia constar en un document posterior, també hi obtingué recompensa.¹⁴

L'Exposició Universal de Barcelona de 1888, la primera d'aquesta categoria que se celebrava dins l'Estat espanyol, va comptar una vegada més amb la participació de vins i licors de quatre cases de Santa Maria, i tres d'elles foren guardonades. Gabriel Bibiloni Jaume presentava vi anyenc, vi negre i mistela pels quals rebé una medalla de bronze. L'empresa d'Andreu Bestard i fills tres varietats d'anís: anísat triple anís dolç, anís sec i anís carabanchel que fou premiada amb medalla d'or. Pere Antoni Ordinas Bauçà, presentava vi sec, aniset i diferents tipus d'aiguardents, obtenint una medalla de plata pels vins. I, finalment, Miquel Jaume Vich i Fills també hi envià el seu aniset i aiguardent anísat.¹⁵

Un any més tard se celebrava l'Exposició Universal de París de 1889, commemorativa dels cent anys de la Revolució Francesa, que, tot i la importància que va tenir del punt de vista internacional, tengué una participació de productes de les Illes molt inferior a la que havia tengut la de Barcelona celebrada l'any anterior. Però, els tres fabricants que ens apareixen constants al llarg de tots aquests anys, Andreu Bestard,

Miquel Jaume i Pere Antoni Ordines hi tornaren a ser amb els seus famosos aiguardents de Santa Maria, obtenint, almanco els dos primers, recompensa.

La dècada 1890-1900

Durant aquest període les tres cases que *oficialment* fabricaven aiguardent a Santa Maria eren les conegudes: les d'Andreu Bestard i fills, la de Miquel Jaume i la de Pere Antoni Ordines. I, ja a finals del decenni i durant un espai de temps molt curt, hi constava un nou fabricant, amb una quota per al tresor inferior als altres tres, es tracta de Tomàs Quetgles, situat al carrer d'Inca i més tard al de Sant Josep.

D'ells qui segueix produint més és Andreu Bestard Capó, amb dos alambins, de 300 i 100 de capacitat, i que, a finals de la dècada, segurament per necessitat d'espai, establí el taller-fàbrica de folros de vímet, al carrer de Sant Antoni, al barri de l'estació. L'anís el seguia fabricant al mateix lloc de sempre, al carrer d'Inca, 15.

El seu veí i competidor Miquel Jaume Vich, seguia vivint al carrer d'Inca, 16, però fabricava amb dos alambins, encara que un d'ells, amb menys capacitat que Andreu Bestard, al carrer de San Josep, 1.

Per últim, Pere Antoni Ordinas i Bauçà, seguia al carrer Llarg, 81 amb un alambí de 100 litres de capacitat.

És probable que algunes quantitats o activitats relacionades amb la fabricació d'alcohols o, fins i tot fabricants, quedassin amagats, desapercebuts o fora del control fiscal, cosa que succeïa a altres municipis i, si així fos, és possible que les quantitats i potser el nombre d'alambins fos superior al que registren les fonts oficials. Així es desprèn de la circular enviada a l'Ajuntament de Santa Maria l'any 1894 per part la delegació de l'Administració d'Hisenda de les Illes Balears, concretament de la secció d'alcohols, on es demana que s'han de fer constar totes les informacions dels que venen i fabriquen alcohols.

En tot cas la presència internacional d'aquests ens torna a aparèixer ben lluny, en aquest cas als Estats Units d'Amèrica, a l'Exposició Universal celebrada a la ciutat de Xicago l'any 1893 per a la commemoració, amb un any de retard, del quart centenari de l'arribada de Cristòfol Colom a Amèrica. A la secció de licors de les Illes Balears, únicament hi havia dos expositors i tots dos eren de Santa Maria, els que han estat guardonats tantes vegades. Miquel Jaume Vich presentava el seu aiguardent, a 18 pessetes la dotzena de botelles, tot indicant produir-ne 150 hectolitres. Andreu Bestard i Fills, per la seva banda, presentava aiguardent anisat en botelles i en barralets de litre. La botella costava entre 1,50 i 2 pessetes, segons la classe i 2,50 la castanya. Indicava que la casa s'havia fundat l'any 1850. Indicava la bona qualitat de l'alcohol pur de vi. Francesca Bestard Canyelles, de la mateixa empresa familiar, a l'apartat de treballs de la dona presentava 10 barralets folrats amb diversos teixits de palma.¹⁶

Tres anys més tard, l'any 1896, alguns productes industrials i agrícoles de les Illes es presentaren a l'Exposició Internacional celebrada a la ciutat austríaca d'Innsbruck.

Set persones o societats de Mallorca foren premiades. Dels set guardons, dos d'ells, medalla d'or i medalla de plata, foren per a l'empresa d'Andreu Bestard i fills de Santa Maria que hi presentava el seu famós anís i els barrals folrats de palma per a transportar-lo, en el cas d'aquest darrer producte el premi recaigué en Francesca Bestard Canyelles, que regentava una de les branques de l'empresa familiar.¹⁷

L'any següent, l'any 1897, amb pocs mesos de diferència, es feren a Mallorca dues exposicions de productes illencs: l'Exposició Balear de Sóller i l'Exposició Agrícola i Pecuària de Manacor. Tant en una com a l'altra hi participava l'anís de Santa Maria.

A la de Sóller, celebrada durant la segona quinzena de maig, Miquel Jaume hi presentà l'anís que obtingué diploma de medalla de plata, per la seva banda, Andreu Bestard Vich hi presentava, dins els característics barralets folrats, aniset i anís de la marca *Dos tigres* rebent el màxim guardó, diploma de medalla d'honor. Els barrals folrats de vímet, presentats per la seva filla Francesca, obtingueren diploma de medalla d'or.¹⁸

A la de Manacor, celebrada quatre mesos més tard, a la segona quinzena de setembre, no s'hi presentà, o almanco no figura al catàleg, Andreu Bestard, però sí que hi era Miquel Jaume amb licors diversos: palo, aiguardent anís i aniset que obtingueren el guardó de diploma de medalla de plata.

La dècada 1900-1910

En aquests anys es produeix, malgrat alguns premis, l'inici del declivi de l'activitat de fabricació d'anís, és l'interval en el qual moriren els dos fundadors de les dues cases principals, Andreu Bestard Capó i Miquel Jaume Vich i,¹⁹ a més a més, és a l'etapa on probablement més es deixaren sentir els efectes de la filloxera i, endemés, fou forçosament quan es devien notar les conseqüències de la pèrdua de les colònies de Cuba i Puerto Rico que, almanco als primers anys de la desvinculació política d'Espanya, suposaren un entrebanc fort per a l'exportació de productes mallorquins a aquestes dues illes.²⁰ Aquí tornariem a recordar les frases de *la Roqueta*²¹ que citàvem al començament, escrites l'any 1902: Santa Maria *desde que la filloxera ha invadit les vinyes s'ha emprobehit [...]. El comers y l'industria es escàs; abans de la pèrdua de les colònies, s'ocupaven molts de brassos per l'exportació de productes industrials; conserves, licors, robes, etc., y actualment està reduït a varies destileries de anissats, de marcas molt acreditadas.*²²

Nosaltres pensam que tenim indicis d'aquest descens. El registre de fàbriques d'anís del municipi dels primers anys de la dècada, l'any 1902 per exemple, ens mostra la informació següent: Tomàs Quetgles es donà de baixa i, almanco *oficialment*, el seu alambí deixà de funcionar; Andreu Bestard Capó, que morí l'any 1904 i que fou substituït d'ençà de dos anys abans de la seva mort pel seu fill Andreu Bestard Canyelles, reduí la seva capacitat de producció a la meitat, ja que de dos alambins de 300 litres passà a tenir-ne només un de declarat. Per la seva banda Pere Antoni Ordinas Bauçà

només va seguir amb l'alambí de 100 litres, al carrer Llarg, 81, fins a mitjan dècada, ja que a partir de l'any 1905 es donà de baixa com a fabricant de licors i, seguí únicament regentant-hi un petit cafè. A les destil·leries de Miquel Jaume Vich, es produí també un canvi important, i és que aquest morí i el negoci passà, després de plets i litigis amb les germanes, al seu únic fill mascle, Rafel Jaume Matas, que en aquells moments només tenia 19 anys.²³

Pel que fa a una major aproximació al funcionament de les dues empreses que encara pervivien aleshores, la informació que transmeten les fonts elaborades per efectes fiscals, que probablement fossin més altes, de l'any 1906, ens forneixen la següent informació:

L'empresa d'anís de la família d'Andreu Bestard Canyelles, a l'any esmentat i segons aquesta font, produïa anualment la quantitat de 3.000 litres de licor, dels quals se n'exportaven 2.000, tot plegat per un valor de 5.000 pessetes, donant ocupació, a part dels membres de la família que hi treballaven, únicament a un home que cobrava un jornal de dues pessetes. La casa tenia, a part de l'anís, la indústria de folros de vímet, que en aquells moments va a passar a ser un negoci molt superior en volum al de l'anís, tal com es desprèn de la mateixa font, declarava una producció de 40.000 barrals l'any, tots ells destinats a l'exportació i per un valor de 20.000 pessetes. La mà d'obra declarada que ocupava aquesta branca empresarial era de quaranta dones que no cobraven un sou fix sinó que anaven a escarada.²⁴

Per altra banda hem trobat que, segurament per les dificultats del moment (fil·loxa, pèrdues de mercat, desaparició dels fundadors, etc.), alguna d'aquestes cases, la d'A. Bestard una altra vegada, féu esforços per derivar la fabricació també cap un altre producte, les conserves de polpa. Aquesta empresa des dels inicis havia fabricat conserves d'aliments molt variades (carn de caça, marisc, hortalisses, fruita), però ara es tractava d'una altra qüestió, es tractava de polpa de fruita en conserva, sense sucre ni alcohol afegit, per tal de poder vendre's a la Gran Bretanya sense haver de pagar un impost que gravava, en aquest cas, les conserves de fruita amb sucre o mel, mermelades, o amb alcohol. Pel que sembla aquesta activitat es practicava sense complir les obligacions fiscals corresponents o almanco així es desprèn d'un comunicat enviat per part de la Inspecció provincial d'Hisenda de l'any 1903 a Andreu Bestard Canyelles on se li comunicava la sanció i la liquidació que havia de pagar a l'Administració, 291,60 pessetes arran de l'Expedient de defraudació que se li havia seguit.²⁵ Tres anys després la inspecció provincial d'Hisenda advertia de bell nou de l'incompliment de la declaració de l'activitat de fabricació de polpa al municipi i l'any següent, el 1907, aquesta vegada sí que sembla que tengué efecte l'amenaça, Andreu Bestard Canyelles, a part de fabricar licor i barrals, declarava l'activitat de *confección y preparaci6n de dulces, albaricoques y conservas*.

En la seva projecció exterior, just a l'any 1900 se celebrà l'Exposició Universal de París, la cinquena amb caràcter universal que se celebrava a aquesta ciutat i, creiem que significativament, pels motius que apuntàvem abans, els fabricants d'anís de Santa Maria ja no hi participaren, no hi havia cap producte fet a Santa Maria. També és cert que la participació de les Illes a la mostra, en general i en el sector de licors en parti-

cular, que va comptar únicament amb un representant de Palma i un de Lluçmajor, va ser molt més reduïda que a les anteriors.

Tres anys més tard, l'any 1903 va tenir lloc a Palma l'Exposició Balear d'Agricultura, Indústria, Belles Arts, Antiguitats i Labors de la Dona, concurs organitzat arran de les Fires i Festes de Palma i que es va celebrar a l'edifici de la Llotja entre els dies 9 i 16 d'agost de l'any 1903. En aquesta mostra fou la darrera, i l'única de Santa Maria, a la que participà i obtingué guardó l'empresa d'Andreu Bestard i fills. Hi presentà vi de taula, objectes de vímet i diferents tipus d'anís que obtingueren medalla d'or.

La dècada de 1910-1920

Si a la dècada anterior hi veiem els símptomes de la crisi del sector, en aquesta podríem dir que es produeix la desaparició de les dues destil·leries que fabricaven l'anís que va tenir tanta anomenada.

A les llistes de contribucions municipals ja no hi apareix cap fabricant de licors en aquesta dècada, tampoc a la posterior, a la de 1920-1930. Únicament i vinculat al sector l'empresa familiar regentada per Andreu Bestard Canyelles mantenia el taller-fàbrica de folros de vímet. A partir de 1912 crea la fàbrica d'electricitat, i altres negocis, com un molí fariner de vapor però que ja no tenen relació amb l'anís.

També l'any 1912, es produí un fet de tipus personal destacable, la mort, prematura i sobtada a l'edat de 30 anys, de Rafel Jaume Mates, que des de feia onze anys regentava el negoci del seu pare i la fàbrica d'anís va desaparèixer.

L'any 1910 la Cambra de Comerç va organitzar una exposició de productes de les Balears que es va celebrar a Palma, per a la qual es féu una important reforma urbanística a la façana marítima propera a l'edifici de la Llotja. La mostra es va celebrar amb l'objectiu de popularitzar el potencial industrial de les Illes. Tot i la importància que va tenir la mostra, no hi va haver ni vins ni anís de Santa Maria, la qual cosa confirmaria la manca de fabricants o, si més no, el canvi de les circumstàncies en què es trobaven en aquests anys.

La dècada de 1920-1930

Hem pogut constatar, a través de la mateixa font, la de les contribucions industrials, que, almanco de forma declarada, no hi havia en aquests anys cap fabricant que fes anís o licors.²⁶

A més a més també desaparegué l'empresari Andreu Bestard Canyelles qui, juntament amb els seus germans, havia regentat l'empresa que havia fundat el seu pare, *Andrés Bestard e Hijos*. És cert que ja feia anys que havia diversificat l'activitat industrial cap a altres camins: electricitat, fàbrica de vidre, serradora i que no va ser la seva mort que aturà el negoci de l'aniset. Morí l'any 1924 als 52 anys.

BIBLIOGRAFIA

ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (2002), *Les Balears descrites per la paraula i la imatge, Mallorca part general*, vol. III, Palma.

– (2002): *Les Balears descrites per la paraula i la imatge. Mallorca part general*, vol. V, Palma.

MASCARÓ, Macià (1902), “Santa Maria del Camí”, *La Roqueta: Il·lustració mallorquina*, 8 (30 d’abril), Palma.

Memoria sobre los productos de la agricultura española reunidos en la Exposición General del 1857, presentada al Excelentísimo Señor Ministro de Fomento por la Junta Directiva de aquel concurso, Imprenta Nacional, Madrid 1857-1861.

Expositores de España y sus provincias de Ultramar recompensados en la Exposición Universal de Filadelfia en 1876, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramirez y Cía., 1877.

Exposición Universal de Barcelona 1888. Catálogo General Oficial, Imprenta de Sucesores de N. Ramírez y Cía., Barcelona, 1888.

Catálogo de los Expositores de España publicada por la Comisión General española para la Exposición Universal de París de 1900, Imprenta Ricardo Rojas, Madrid, 1900

“Ferias y Fiestas de la Victoria”, *Sóller Semanario Independiente*, 5 de juny de 1897.

NOTES

1. En espanyol a l’original alemany.

2. ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*, vol. III, p. 637

3. ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *op. cit.*, vol V, p. 457.

4. ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *op. cit.*, vol. III, p. 251.

5. MASCARÓ, Macià (1902), “Santa Maria del Camí”, *La Roqueta: Il·lustració mallorquina*, 8 (30 d’abril), Palma.

6. Arxiu Municipal de Santa Maria, Matrícula de la contribució industrial i de comerç, 1846-1919. Signatura 518.

7. BESTARD MAS, A. “Farmacias y farmacéuticos *Es potecari Cinto*”, *Hoja del Lunes*, 21 d’agost de 1978. Segons Andreu Bestard Mas, des de 1849 havia adquirit una part de l’antic convent dels Mínims on regentava la farmàcia i fabricava marrasquí.

8. Arxiu del Regne de Mallorca, llibres de protocols del notari de Santa Maria Guillem Canyelles Feliu, a l’any 1859 hi apareixen documents a nom de Jacint Bestard Pocoví, per liquidar operacions de venda d’un tros de terra de vinya i d’haver deixat diners (llibres 3980 i 3982), hi constava que la seva professió era la de farmacèutic i que vivia a Palma.

9. ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *op. cit.*, vol. III, p. 46.

10. *Memoria sobre los productos de la agricultura española reunidos en la Exposición General del 1857, presentada al Excelentísimo Señor Ministro de Fomento por la Junta Directiva de aquel concurso*, Madrid, Imprenta Nacional, 1857-1861

11. *Expositores de España y sus provincias de Ultramar recompensados en la Exposición Universal de Filadelfia en 1876*, p. 106; i *Lista alfabética de los premios concedidos á España y sus provincias de Ultramar en la Exposición Universal de Filadelfia en 1876*, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramirez y Cía., Barcelona, 1877, p. 6, 66, 75 i 98.

12. *Boletín Oficial Balear*, 8 de setembre de 1877

13. NADAL, A. (2006), *V Jornades d’estudis locals en homenatge a la dona santamariera*, p. 98.

14. Aquests dos darrers premis els feia constar el propi Miquel Jaume al full de sol·licitud d’admissió a l’exposició de Manacor de 1897.

15. *Exposición Universal de Barcelona 1888. Catálogo General Oficial*, Imprenta de Sucesores de N. Ramírez y Cía, Barcelona, 1888.

16. *Exposición Universal de Chicago de 1893. Catálogo de la Sección Española*, Madrid, 1893.

17. *Diari de Pama*, 8 de març de 1897.

18. "Ferias y Fiestas de la Victoria", *Sóller Semanario Independiente*, 5 de juny de 1897.

19. Miquel Jaume Vich morí el dia 14 de gener de l'any 1899 i Andreu Bestard Capó el dia 7 de juny de 1904.

20. La relació de la família Bestard amb Puerto Rico, concretament amb la ciutat de Ponce, era des de l'any 1880 molt directa si tenim en compte que la filla d'Andreu Bestard Capó, Margalida Bestard Cañellas, s'hi establí creant, juntament amb el seu germà Pere, una xarxa de negocis, *P. Bestard y Compañía*, i *La Mallorquina* que distribuïen, entre altres coses, els productes, l'anís i les conserves que produïa la casa *Andrés Bestard e Hijos* de Santa Maria. Apol·lònia Nadal Mut: "L'empresa Andrés Bestard e hijos. El paper de les dones", dins *V Jornades d'Estudis Locals, en homenatge a la dona santamariera*, Ajuntament de Santa Maria del Camí (2006), p. 93.

21. *La Roqueta. Il·lustració Mallorquina*, 30 d'abril de 1902, Palma.

22. Ja sabem que són les fundades per Andreu Bestard i per Rafel Jaume.

23. La manera de deixar els béns per part de Miquel Jaume clarament favorable al seu únic fill mascle (cases, capital, alambins i la marca registrada *Miguel Jaume e Hijos*), Rafel, va produir el desacord i litigi per part de les seves tres filles que reberen únicament un tros de terra cada una d'elles. Arxiu notarial de Palma: Testament de Miquel Jaume Vich de dia 27 d'abril de 1898, Notaria de Maties Mascaró, protocol noranta-vuit, folis 262-263; i Poders per plets fet Rafel Jaume Matas de dia 3 de gener de 1902, Notaria de Maties Mascaró, protocol tercer, folis 7-8.

24. Arxiu Municipal de Santa Maria: Lligall 516. Contribució Industrial i de comerç 1854-1908.

25. Arxiu Municipal de Santa Maria: Comunicat de l'Administración de Contribuciones las Islas Baleares. 19 de maig de 1903 Lligall 516 Contribució Industrial i de comerç, altes i baixes 1854-1908.

26. Arxiu Municipal de Santa Maria, lligall 519/1, Matrícula de la contribució industrial i de comerç 1920-1960.